

"קול" היא המילה שמייצגת את ההצבעה בבחירות. אזרחי המדינה מצביעים, ובכך נותנים את "קולם" למועמד או למפלגה שהם חפצים שתייצג אותם בכנסת או ב"בתי נבחרים" במדינתם. בחירות מתקיימות בכל המדינות בעולם, אך הדמוקרטיה מתאפיינת בין השאר ב"בחירות שוות", כלומר קולו של כל אזרח שווה. קולו של המשכיל שווה לקולו של חסר ההשכלה, קולו של העשיר שווה לקולו של העני וכיוצא בזה. השוויון בזכות ההצבעה משקף את ההכרה בערך השוויון בדמוקרטיה. כולנו שווים בזכותנו להשפיע על המדיניות.

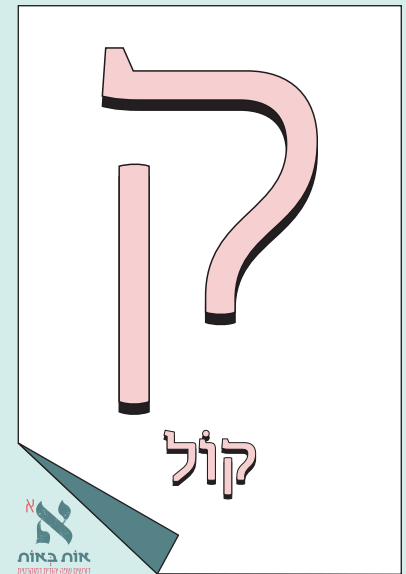
גם בדמוקרטיה שהתקיימה ביוון העתיקה הייתה לאזרח הזכות להשתתף באסיפת העם ולהצביע לפי צו מצפונו. ביוון העתיקה הדמוקרטיה הייתה ישירה (כל התושבים נכחו והשתתפו באסיפת העם שבה התקבלו ההחלטות. אולם, בשונה מימינו, ביוון אזרחות ניתנה לגברים חופשיים בני 18 ומעלה וההשתתפות באסיפה והזכות לבחור ולהיבחר מגיל 20. לנשים, זרים או עבדים לא היו חלק באסיפה וזכות הצבעה.

הזכות להצביע ולתת את הקול למועמד זה או אחר היא זכות בסיסית שניתנת בישראל, כמו במדינות דמוקרטיות אחרות, לכל אזרח ואזרחית (בישראל מרגע הגיעם לגיל 18). ישנן 30 מדינות דמוקרטיות בעולם שבהן ההשתתפות בבחירות איננה זכות אלא חובה, ביניהן אפשר למנות את קפריסין, בלגיה, אוסטרליה ועוד.

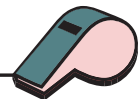
זכות זו נקנתה לאחר מאבק רב שנים, שסיסמתו הייתה One Person One Vote – "אדם אחד, קול אחד" או "קול אחד לכל אחד". המאבק קרא להעניק זכות בחירה שוויונית למיעוטים שונים ולקבוצות אוכלוסייה מודרות, כגון נשים או בעלי "גזע" שונה (השחורים בדרום אפריקה למשל, בשנות האפרטהייד).

"האזרח הדמוקרטי", שמצביע ונותן את קולו בבחירות, אמור להיות אזרח מתעניין ומעורב בחיים הציבוריים. מצופה ממנו שישתתף בבחירות ויבחר מתוך אחריות ואכפתיות. ככל ששיעור ההשתתפות של האזרחים בבחירות גבוה יותר, כך יש לתוצאות הבחירות תוקף רב יותר. כאשר שיעורי ההצבעה בבחירות נמוכים מאוד, קיימת סכנה שהשלטון הנבחר ייצג רק מיעוט מן העם. מכאן שאדישות פוליטית היא מסוכנת לדמוקרטיה. אחוז ההצבעה בבחירות לכנסת הראשונה (1949) עמד על 86.9%, ולכנסת ה-23 (2020, הבחירות השלישיות תוך שנה) עמד אחוז ההצבעה על 71.5%.

מהי חשיבות ה'קול' בדמוקרטיה ולמי יש 'קול' בשלטון הדמוקרטי? בשאלות אלה ואחרות נעסוק בשיעור שלפניכם.

פעילות פתיחה: "קולה של הכיתה"

במסגרת שאלה בית ספרית האם להאריך את ההפסקה גדולה ברבע שעה ולסיים את יום הלימודים רבע שעה מאוחר יותר, נדרשת כיתתכם להוסיף את קולה להכרעה הבית ספרית.

התחלקו לקבוצות של ארבעה והקדישו 10 דקות למחשבה על הדרך הטובה, היצירתית והמשקפת ביותר לייצג או להשמיע את "קולה של הכיתה".

חזרו למליאה, והציגו את הצעתכם.

לאחר שכל הקבוצות הציעו את הצעתם, ערכו הצבעה ובחרו את ההצעה הזוכה!

לאחר קבלת ההחלטה ענו על השאלות הבאות:

- מה היו הקשיים שניסיתם להתגבר עליהם בקבוצה הקטנה במהלך בחירת ההצעה הטובה ביותר?
- האם ניתן בכלל להשמיע את "קולה של הכיתה" או שמא הרבה "קולות" אובדים בדרך?
- האם השיטה שנבחרה אכן משקפת יותר מכל האחרות את "קולה של הכיתה"?
- למה הצבעה נקראת "ספירת קולות"?

הזמנה לבית מדרש

היסטוריית ה"קול" בבחירות

הבחירה הראשונה על פי "קול" המוכרת לנו, התרחשה בספרטה שביוון, במאה השביעית לפני הספירה. הבחירה ל"גרוסיה" – מועצת הזקנים, התבצעה על ידי צעקות. המועמדים להצטרפות לגרוסיה, היו נסגרים – כך שלא נראו – בחדר סמוך לאסיפת אזרחי העיר (שכללה גברים. לוחמים לשעבר ובהווה), שמותייהם הוקראו בזה אחר זה ולאחר כל שם היו חברי האסיפה מריעים בקולם. המועמד שזכה לקריאות החזקות ביותר ולתרועות הקולניות ביותר, הוא זה שנבחר, והיה מצטרף לגרוסיה לכל ימי חייו.

מכאן, ככל הנראה, נלקח הביטוי "קול" בהצבעה.

הגרוסיה, מועצת הזקנים, שאליה נבחרו אותם שזכו ברוב קולות, הייתה למעשה הגוף המחוקק של ספרטה, וכן הגוף המבקר ש"פיקח" על שני המלכים שמלכו בו זמנית בספרטה! שיטת משטר מיוחדת זו, שבה מתקיים בד בבד שלטון מלוכני (שני מלכים), אוליגרכי (מועצת הזקנים – הגרוסיה) ודמוקרטי (אסיפת העם), הייתה ייחודית לספרטה. שיטה זו הייתה רק בחלקה דמוקרטית. כמאה שנים מאוחר יותר, בין המאות השישית לחמישית לפסה"נ, הפכה אתונה (יריבתה של ספרטה) להיות הדמוקרטיה הראשונה הידועה לנו – הדמוקרטיה האתונאית.

אלא שגם באתונה הדמוקרטית, לא כל האוכלוסייה נהנתה מהזכות לבחור ולהיבחר. זכות זו הייתה שמורה רק לגברים אזרחים, מעל גיל עשרים, לאחר ששירתו בצבא. נשים, עבדים, ילדים ומהגרים לא היו בעלי זכות לבחור ולהיבחר. למעשה גם כשקמו הדמוקרטיות המודרניות באנגליה, צרפת וארצות הברית לא נהנו כל התושבים מזכות הבחירה. יותר ממחצית מהתושבים – הנשים, המיעוטים והעבדים – היו חסרי זכות הצבעה, ולא שותפו בהכרעות המדיניות.

שאלות לדיון:

- אם יותר ממחצית מתושבי אתונה היו ללא זכות הצבעה, מדוע היא נקראת, לדעתכם, "הדמוקרטיה הראשונה"?
- חשבו, מדוע בעבר נמנעה מנשים זכות ההצבעה?
- מי קובע, לדעתכם, למי תהיה זכות הצבעה בבחירות? וכיצד ניתן לשנות החלטות כאלה?
- נושא הרחבת מעגלי הזכאים להצביע שנוי במחלוקת לאורך הדורות, שכן הרחבה פירושה מתן כוח לקבוצות ומגזרים שעד ההרחבה היו מחוץ למעגלי ההשפעה והכוח הפוליטיים. נסו לשער באיזו דרך מי שאין לו זכות בחירה יכול בכל זאת להשפיע על החלטות מדיניות.

"כי יצעק אלי, ושמעתי"

כידוע, ביחס לשמיעת קולו של האחר, מי שצועק חזק יותר – נשמע יותר. בדוגמה אחרת – מי שקרוב יותר ל"אוזן השומעת" (למשל העשיר שתורם לפוליטיקאי) – זוכה ליותר קשב לדעתו ולצרכיו. לכן, השאלה איזה קול חשוב יותר לשמוע – הנזקק באמת או בעל ה"קול החזק", היא שאלה קריטית לקיומה של חברה מוסרית השואפת לצדק. בתורה מוזכר פעמים רבות קולם של העשוקים, העניים והחלשים. בפסוקים שלפנינו מובאות כמה דוגמאות ל"קולותיהם של החלשים" והתגובה להם.

וְגַר לֹא תִנָּה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. כָּל אֱלֻמֶּנָה וְיָתוֹם לֹא תַעֲנוּן. אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה אֹתוֹ כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְ�מָע אֲשַׁמְעֶנּוּ. וְחָרָה אַפִּי וְהִכָּתִי אֶתְכֶם בְּחָרֶב וְהָיִוּ נָשִׁיכִים אֱלֻמָּנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתוֹמִים.

אם כסף תִּלְוֶנָה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה לֹא תִשְׁיָמוֹן עָלָיו נָשֶׁךְ. אִם חָבֵל תִּחְבֹּל שְׁלֵמֶת רֶעֶךָ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׁכַּבְנָה לוֹ. כִּי הוּא כְסוּתָה [כְּסוּתוֹ] לְבִדָּה הוּא שְׁמֵלְתוֹ לְעֵרוֹ בְּמָה יִשְׁכַּב וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי תִנָּן אָנִי.

שמות כב, כ-כו

ביאורי מילים

גַּר – תושב זר. מי שאינו אזרח. **לֹא תִנָּה** – אל תרמה. **וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ** – לא תציק, תפגע בו. **לֹא תַעֲנוּן** – אל תענו, תפגעו. **וְחָרָה אַפִּי** – אכעס.

וְגַר לֹא תִנָּה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ עֲנִי וְאֶבְיוֹן מֵאֲחִיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאֶרֶצְךָ בְּשַׁעְרֶיךָ. בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שָׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עֲנִי הוּא וְאֶלָּיו הוּא נִשְׁאָא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלָיְךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חָטָא. (דברים כד, יד-טו)

ביאורי מילים

לֹא תַעֲשֶׂה – לא תגזול, תנצל. **שָׂכָר** – עובד בשכר יומי. **מֵאֲחִיךָ** – מבני עמך. **בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שָׂכָרוֹ** – עליך לשלם לו את שכרו בסוף יום העבודה. **וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ** – (אם לא תשלם את שכרו) תשקע עליו השמש, העני ילך לישון בלי שקיבל שכרו. **וְאֶלָּיו הוּא נִשְׁאָא אֶת נַפְשׁוֹ** – העני מצפה לשכר. **יִקְרָא עָלָיְךָ אֵל ה'** – יתפלל לאלוהים שיושיע אותו. **וְהָיָה בְּךָ חָטָא** – אתה תיחשב לחוטא.

שאלות לדיון:

- כמה פעמים מופיע בקטע מספר שמות השורש שמ"ע?
- מי הוא השומע? אל מי צועקים העניים?
- פסוק טו בספר דברים עוסק ב"הלנת שכר" – פועל יום שכיר שאינו מקבל את שכרו בזמן (על פי הציווי צריך לשלם לשכיר כזה לפני רדת החושך. דחיית התשלום היא "הלנת שכר"). אל מה העני "נושא את נפשו"?
- הסבירו את סוף המשפט "...וְלֹא יִקְרָא עָלָיְךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חָטָא".
- מהפסוקים עולה שאלוהים הוא "מגינים של החלשים", מדוע, לדעתכם, צריכים החלשים את מעורבות האלוהים להגנתם? מה מלמד הדבר על מנגנון הצדק בימי המקרא?
- היכן לדעתכם נשמע טוב יותר "קולו" של האדם היחיד – בחברה המקראית או בדמוקרטיה המודרנית? נמקו.

One Person One Vote

הביטוי באנגלית One Person One Vote, ובתרגומו המקובל "קול אחד לכל אחד", שימש כסיסמת הקריאה לבחירות שוויוניות לכול, מסוף המאה ה-19 ואילך. בהדרגה, הפך הביטוי לסיסמת המדינות שתבעו את עצמאותן במאה ה-20. תביעה זו להעניק זכות בחירה שווה, כלומר כוח שווה לכל האזרחים, עוגנה בהחלטות בתי המשפט במדינות הדמוקרטיות.

אחד משיאיו של המאבק למען זכות ההצבעה לכול התקיים בדרום אפריקה. שם, המיעוט הלבן נהנה מזכויות יתר על פני שאר האוכלוסיות – השחורים והצבעונים, והמדיניות שנהגה שם כונתה אפרטהייד, והגיעה לסימורה רק בשנת 1990.

שאלות לדין:

- חפשו את הערך "אפרטהייד" בוויקיפדיה.
- העתיקו שלושה חוקים מפלים (מתוך רבים) שהתקיימו במשטר האפרטהייד.
- מה גרם לסופו של האפרטהייד?
- לאור מה שקראתם, האם שינוי חוק זכות הבחירה בדרום אפריקה והחלת חוק "קול אחד לכל אחד" הוא שהוביל לסופו של האפרטהייד?

אלטנוילנד של בנימין זאב הרצל

בספרו אלטנוילנד, "אוטופיה", שכתב בנימין זאב הרצל ב-1902, הוא תיאר את חברת המופת העתידית שתקום בארץ ישראל. בעלילה מדומייתת זו יצק הרצל את חזונו לדרך שבה ראוי לה לחברה לנהוג. החברה נקראת "חברה חדשה" ובקטעים הבאים נלמד על מערכת הבחירות הראויה בחברה זו (על פי דמיונו של הרצל).

א. שוויון זכויות לנשים:

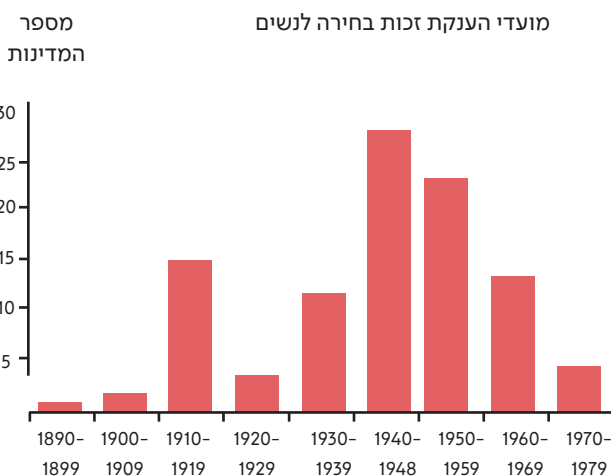
קראו את הסברו שנותן דוד ליטווק, גיבור הסיפור, לאורח (מחו"ל) בביתו, על חוקי החברה ביחס לנשים:

"...יש עליה (על האישה) חובות, והיא ממלאה אותן, משום שיש לה גם זכויות. בחברתנו החדשה יש להן לנשים שיווי זכויות עם הגברים... יש להן הזכות לבחור ולהיבחר, דבר זה מובן מאליו. באמונה עבדו איתנו יחד בבניין מוסדותינו. התלהבותן לרעיונו הגדול נתנה כנפיים לרוחם של הגברים, וכפיית טובה מגונה ביותר היינו נוהגים אילו הקצינו להן מקומן על יד שולחן המשרתים או בהרמון שאינו מעורר כבוד... המצב שאנו שרויים בו כבר הוכן במאה הקודמת. בכמה וכמה מדינות היו גופים מייצגים בעניינים מקומיים או פרופסיונליים (מקצועיים) שבהם שותפו הנשים כבוחרות וכנבחרות, ושם הוכיחו תבונתן וחריצותן, לא בזבזו זמן ולא הרבו בפטפוטים יותר מן הגברים. לא הייתה אפוא, כל סיבה שלא להשתמש בניסיון מועיל זה".

(מתוך בנימין זאב הרצל, "אלטנוילנד", בתוך: "המחר של האתמול", הוצאת יד יצחק בן צבי תשנ"ג, עמ' 109).

שאלות לדין:

- בשנת 1902 הציע הרצל זכות בחירה לנשים. בדקו בוויקיפדיה באילו שנים ובאילו מדינות ניתנה זכות בחירה לנשים. מתי ניתנה לנשים בשווייץ, למשל, זכות בחירה?
- הסתכלו בתרשים שלפניכם. מה גרם, לדעתכם, לקידום הענקת זכות הבחירה לנשים בעולם?

צילום התרשים מתוך: ממשל ופוליטיקה. יחידה 9 "הבחירות בישראל" עמ' 14 הוצאת האוניברסיטה הפתוחה

פעילות סיכום

התחלקו לקבוצות ונהלו דיון באילו מהמקרים הבאים מגיעה, לדעתכם, זכות בחירה?

- כל אדם מגיל 16 ומעלה או בגיל שאינו 18 (שהוא גיל הבחירה לפי החוק הקיים) – נמקו.
- אסירים – האם כל אסיר זכאי להצביע לדעתכם? (האם אסיר שהורשע ברצח זכאי לבחור?)
- האם לישראלים הגרים בחו"ל במשך כמה שנים מגיעה זכות בחירה? כמה שנים?
- לאחר סיפוח ירושלים המזרחית קיבלו הערבים הפלסטינים המתגוררים בה מעמד של תושבי קבע. ככאלה הם זכאים לכל השירותים והזכויות שמהם נהנים אזרחי המדינה, כולל הצבעה לראשות העירייה, אך אינם זכאים להצביע בבחירות לכנסת. האם שלילת זכות ההצבעה של הערבים הפלסטינים במזרח ירושלים מוצדקת לדעתכם?
- ערכו הצבעה בכיתה בין הקבוצות השונות – האם התקבל רוב להצעה שונה מהחוק הנוהג היום בישראל, לאחת או יותר מהשאלות?

ב. שוויון זכויות לאזרחי המדינה

"הגזענות כפי שחזה הרצל", מאת שלמה אבינרי

קטע אחר מתוך "אלטנוילנד" של הרצל עוסק בשוויון הזכויות לאזרחי המדינה העתידית (בהן גם הזכות לבחור ולהיבחר). קראו את הקטע וכן את הציטוט מתוך מאמרו של פרופ' שלמה אבינרי, על מערכת הבחירות שמתאר הרצל בספרו:

על עיקר זה אנו עומדים וממנו לא נזוז, שכל המתמסר שנתיים ימים לשירות החברה החדשה, כפי שנקבע בתקנות, ובמשך שתי השנים הללו התנהג ביושר, רשאי להיות חבר בה, בלא הבדל לאום או דת".
(הרצל, אלטנוילנד, עמ' 127).

...אחד ההיבטים המרתקים ביותר בספר (אלטנוילנד) הוא תיאור מערכת בחירות – שאמורה להיערך בארץ בשנת 1923 – המתמקד בזכויות תושביה הלא-יהודים. בניגוד למה שנשען לפעמים כנגד הציונות כאילו התעלמה מקיומם של ערבים בארץ, הרי בספר יש לא רק מודעות לקיומה של אוכלוסייה ערבית; המדינה היהודית מבוססת על כך שכל תושביה – ללא הבדל דת, גזע ומין – נהנים משוויון זכויות ומזכות בחירה. מדובר לא רק בערבים, אלא גם בנשים, שכן בזמן כתיבת הספר בשום מדינה מערבית דמוקרטית לא הייתה זכות בחירה לנשים. לא זו בלבד שלערבים בארץ יש זכות בחירה, אלא שאזרחים מהם גם מכהנים בתפקידי מפתח בחברה: בהם אחד מגיבורי הרומאן, מהנדס ערבי מחיפה בשם ראשיד ביי. אם לנקוט את לשון זמננו, הרצל חזה מדינה שהיא גם יהודית וגם דמוקרטית, גם מדינת הלאום היהודי וגם מדינת כל אזרחיה. במערכת הבחירות של 1923 מופיעה מפלגה חדשה: היא נוסדה על ידי אדם שעלה ארצה באחרונה והקים מפלגה התובעת לבטל את זכות האזרחות – ואת זכות הבחירה – של כל מי שאינו יהודי. את מייסד המפלגה הגזענית היהודית מכנה הרצל בשם הרב ד"ר גאיינר (משמעות המילה בגרמנית: עוף האוכל נבלות), והוא משרטט אותו ואת האידיאולוגיה הגזענית שלו כתמונת-ראי של המנהיג הווינאי האנטישמי ד"ר קארל לואגר. טענתו של גאיינר פשוטה: זו מדינה יהודית, ורק ליהודים צריכה להיות מוקנית זכות האזרחות. האחרים יכולים להישאר כתושבים נסבלים, אך זכויות פוליטיות שוות אינן מגיעות להם... לאחר מאבק עיקש, מנצחים הליברלים וגאיינר המובס עוזב את הארץ בבושת פנים.
("הגזענות כפי שחזה הרצל", מאת שלמה אבינרי, הארץ 2.9.2009)

שאלות לדין:

- כיצד הרצל מנמק, ואף מתנה (בקטע המצוטט מאלטנוילנד), את שוויון הזכויות לאזרחי המדינה?
- מה ביקש הרצל להגיד באמצעות סיפור מאבק המפלגות ב-1923 (שקראתם עליו בדבריו של אבינרי)? האם אתם מסכימים עם עמדתו של הרצל?
- לדעתכם, האם מדינת ישראל היום קרובה יותר לחזונו של הרצל או לחזונו של ד"ר גאיינר? נמקו.
- המדינה העתידית שחזה הרצל נבנית כתיקון לקשיים שחווה הרצל כבן מיעוט יהודי במדינה אירופית. אילו זכויות נמנעו מהרצל, לדעתכם?
- אילו הצעתו של גאיינר הייתה מתקבלת (הצעתו הדמיונית, שכן להזכירכם, גאיינר הוא דמות ספרותית), איך לדעתכם הייתה נראית כיום הכנסת?

מאמר דעה

קול / אורית אבנרי

"התשמע קולי?" משוררת רחל בשירה "זמר נוגה", ובכך מצליחה לתמצת שאלה קיומית שמעסיקה את כולנו. אנחנו רוצים שמישהו ישמע את קולנו, כי הוא פרטי ומאוד שלנו. בשביל שנוכל להשמיע קול אנחנו צריכים מישהו שיאזין, מישהו שיתייחס אליו, מישהו שיגיב (או שלפחות אנחנו נפרש את המציאות כתגובה לקולנו). "שמע קולנו" אנו פונים בתפילה אל האל, וכאשר חנה במצוקה קשה ומתפללת לבן, הכתוב מדגיש: "וחנה מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע" (שמואל א, א יג). מתוך תהומות ייאושה, אבד קולה. אי-השמעת הקול מסמלת את הפחד מכך שאין מי שישמע אותה.

באירוע המכונן של הברית בין עם ישראל לבין אלוהיו, במעמד הר סיני, המילה "קול" דומיננטית מאוד. "ויען כל העם קול אחד" (שמות כד, ג). תיאור זה מבטא איזו אחדות אידיאלית, וכן "אינכם רואים זולתי קול... קול גדול ולא יסף" (דברים ד, יב; ה, יט), שמבטא קול ברור וחד-משמעי שיצא מפי הגבורה. אבל שמתי לב לדבר מעניין שמתרחש בתנ"ך. המילה "קול" מופיעה הרבה מאוד פעמים. אבל כמעט תמיד בצורת יחיד. הפעמים הספורות ביותר ש"קול" מופיע ברבים – "קולות" מתייחסים אך ורק לקולותיו

של האל (וזה תמיד במעמד התגלות נורא הוד – למשל "ויהי קולות וברקים וענן כבד". שמות יט, טז). חוץ מפעם אחת יחידה בתהילים שם נמצא את "מקולות מים רבים" (תהילים צג, ד. אבל גם שם תגיע מיד השוואה לאל: "אדיר במרום ה'"). אני חושבת לעצמי על המעבר בין קול של כל יחיד ויחידה לבין קולות רבים, ואיך אפשר לשמוע אותם יחד ואיך אפשר לדבר אותם יחד? עוד אני חושבת על המעבר מקול לשפה ותקשורת בין אנשים; מהברות חסרות פשר לצלילים שמנפיקים מילים ומשפטים. ולכך מצטרפת מחשבה שעולה בעקבות "שפה אחת ודברים אחדים" שנאמר בהקשר לסיפור מגדל בבל.

כל אחת צריכה שתהיה לה היכולת להשמיע את קולה. ולהשמיע זה אומר שמישהו ישמע, שיהיה לקול הזה השפעה וקיום בעולם. לחיות בחברה רב גונית, דמוקרטית, משמעו שיש לכל יחיד קול. גם בהצבעה לפרלמנט כמובן, אבל בייחוד בהבעת הדעות במרחב הציבורי מתוך ידיעה ברורה שיש מי שמקשיב, ושזו זכות ברורה מאליה. כך, דמוקרטיה משמעה התפתחות מ"קול אחד" שם בתחתית ההר, וניסיון לדבוק במידה האלוהית המקראית שמאפשרת להשמיע קולות רבים, תוך הבנה שכולם יוצאים משורש אחד פנימי מאוד ועלום מאוד. לשם כך צריך להשקיע מאמצים ביצירת מקום שבו יש לנו אמנם שפה אחת משותפת. אך היא מאפשרת דברים אחדים, בריבוי. עלינו להפנים את המשמעות העמוקה של חברה דמוקרטית שחובתה לאפשר קולות רבים בתוך השיחה האחת, שכן הם כולם נחוצים כדי להקיף את הפנים השונות של המציאות סביבנו. המודעות הזו היא שמאפשרת את השיחה, את ההקשבה, את המקהלה ואת קיום החברה כולה.

ד"ר אורית אבנרי היא עמיתת מחקר במרכז קוגוד לחקר המחשבה היהודית ולהגות עכשווית במכון שלום הרטמן וראשת מרכז הכתיבה במרכז שלם.